

Jaarplan 2018

21 december 2017

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

1	Inleiding	2
2	Statistisch programma en dienstverlening.....	5
2.1	Regulier statistisch programma	5
2.2	Communicatie en samenwerking	6
2.3	Betaalde dienstverlening	9
2.4	Nieuwe Europese verplichtingen	12
2.5	Programmavernieuwing	13
3	Innovatie en efficiency	16
4	Bedrijfsvoering, informatiebeveiliging en risicobeheer	19
4.1	Personeel	19
4.2	Informatiebeveiliging en kwaliteitszorg	19
4.3	Prestatie-indicatoren	21
4.4	Risicobeheer	22
5	Begroting 2018	23
6	Raad van advies	27
	Bijlage A: Prestatie-indicatoren.....	29
	Bijlage B: Gebruikersraden.....	30
	Bijlage C: Organisatie per 1 januari 2018	31
	Bijlage D: Wegwijzer.....	32

1 Inleiding

In de samenleving groeit de **vraag naar betrouwbare data** voor onderbouwing en verantwoording van besluitvorming. Burgers hebben behoefte aan transparante, feitelijke informatie. Overheid en bedrijven zijn op zoek naar actuele, nauwkeurige en gedetailleerde informatie zodat zij hun beleid en bestuur *evidence based* kunnen inrichten. Wetenschappers gebruiken data als basis voor hun onderzoek.

Dit **jaarplan** laat zien hoe het CBS aan de behoefte aan betrouwbare en maatschappelijke relevante informatie 2018 voldoet. Het jaarplan 2018 is een uitwerking van het Meerjarenplan 2014-2018 en blikkt vooruit op verwachte resultaten en activiteiten voor 2018. Tevens wordt ingegaan op de wijzigingen die in het werkprogramma 2018 worden doorgevoerd. Op de [website van het CBS](#) is een overzicht te vinden van de statistieken die het CBS samenstelt.

Het grootste deel van het **werkprogramma** van het CBS bestaat uit de productie van statistische informatie op grond van Europese wetgeving. Het voldoen aan deze verplichtingen conform de afgesproken kwaliteit en tijd is daarmee de kern van de CBS-werkzaamheden. Daarnaast maakt het CBS op basis van zijn wettelijke taak ook statistieken waar geen Europese verplichting op rust, maar waar aan in Nederland behoefte aan bestaat. Voor het uitvoeren van zijn wettelijke taak wordt het CBS gefinancierd uit de begroting van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK). In 2017 is de reguliere EZK-financiering voor het maken van statistieken waarop geen Europese wettelijke verplichting rust verder teruggebracht. Een belangrijk deel van de statistische informatie die daardoor zou komen te vervallen, wordt vanaf dat moment direct gefinancierd door de meest betrokken ministeries. Ook in 2018 wordt de EZK-financiering verder teruggebracht.

De ruimte om binnen de financiële kaders aan **vernieuwing en innovatie** te doen, en om in te spelen op alle behoefte aan statistische informatie en dienstverlening is beperkt. Daarom zal het CBS op zoek gaan naar subsidies, Europese grants en partnerschappen om de nodige innovaties toch te realiseren. De groeiende maatschappelijke vraag naar nauwkeurige en actuele statistieken in combinatie met het veranderende datalandschap vereisen dat het CBS zich blijft ontwikkelen om steeds efficiënter en met zo min mogelijk administratieve lasten statistieken te produceren. Innovatie speelt hier een grote rol in. Door innovatieve methoden kunnen nieuwe (big) databronnen worden gebruikt en kan de juiste informatie, in de juiste vorm, bij de juiste persoon op het juiste moment terecht komen. Daarbij gaat het steeds meer om het beschrijven van fenomenen in de samenleving aan de hand van met elkaar samenhangende indicatoren. Deze verandering is ook de basis voor de ontwikkeling van de Data Centers, die zich richten op gemeenten (Urban Data Center; UDC en Rural Data Center; RDC), provincies (Provinciaal Data Center; PDC)), en ministeries (Departementaal Data Center; DDC) en worden gefinancierd door de betrokken gemeenten, provincies, of ministeries.

Financieel kader

Medio juli 2017 is duidelijkheid gekomen over de **financiële kaders** als gevolg van de Rutte II taakstelling. Ter versterking van het eigen vermogen van het CBS heeft CBS in 2017 van het ministerie van EZK een additionele bijdrage van € 12 miljoen ontvangen. Deze bijdrage is gerelateerd aan het restant van de taakstelling Rutte II, te weten € 4 miljoen in 2016, € 2 miljoen in 2017, € 4 miljoen in 2018 en € 2 miljoen in 2019. Na 2019 dient het CBS het restant van de taakstelling Rutte II zelf op te vangen binnen de begroting. Daarnaast wordt van 2021 tot en met 2026 de bijdrage van het ministerie van

EZK aan het CBS tijdelijk voor de duur van 6 jaar met € 2 miljoen verlaagd. In het nieuwe Regeerakkoord Rutte III is geen nieuwe taakstelling aan ZBO's opgelegd.

De bezuinigingen worden onder meer ingevuld door een reductie in het programma vanaf 2017. Aangezien het overgrote deel van het statistisch programma uit EU-verplichtingen bestaat die geen besparingsflexibiliteit bieden, is deze reductie neergeslagen op de niet Europees verplichte statistieken binnen het werkprogramma. In 2016 heeft CBS de betrokken ministeries benaderd voor alternatieve bekostiging hiervan. Dit heeft erin geresulteerd dat het merendeel van de onverplichte statistieken alsnog kan worden behouden. Een klein deel van het niet-verplichte programma is per 1 januari 2017 stopgezet. Daarnaast wordt in 2018 een extra besparing gerealiseerd door verdere verhoging van de efficiency en bezuinigingen op het materiële budget.

Voor 2018 wordt een tekort begroot van € 4,5 miljoen. Dit is een iets hoger tekort dan voorzien als gevolg van het niet volledig compenseren van gestegen loonkosten in de afgelopen jaren. Het CBS heeft schriftelijk toestemming gekregen van het ministerie van EZK om in de komende jaren een licht negatief eigen vermogen te begroten, tot maximaal circa € 5 miljoen. Na 2018 worden weer positieve resultaten verwacht. Het eigen vermogen zal naar verwachting aan het einde van de nieuwe MJP-periode 2019-2023 weer positief zijn. Ondanks het verwachte negatieve eigen vermogen zal de liquiditeit op basis van de huidige inschattingen naar verwachting positief blijven. Aanvullend heeft CBS nog een extra kredietfaciliteit van € 10 miljoen.

Plannen voor 2018

Het **werkprogramma** van het CBS omvat een veelheid aan onderwerpen. Dagelijks verschijnen er tabellen en nieuwsberichten met de meest recente informatie. Gedetailleerde cijfers zijn al vele jaren gratis te raadplegen via de databank StatLine. Ook stelt het CBS zijn volledige databank – bijna 4000 tabellen – als open data beschikbaar.

Het CBS zal in 2018 informatie **beter toegankelijk maken** door onder andere het ontwikkelen van moderne vormen van directe communicatie met doelgroepen via sociale media. Daarbij is het van belang om *shareable content* te produceren, zodat het voor andere *communities* interessant wordt om CBS-*content* te delen. Daarnaast zal de samenwerking met nieuwsorganisaties die voor verspreiding kunnen zorgen verder worden uitgebouwd.

Blijven investeren in de relatie met **stakeholders** is belangrijk voor het werk en de positie van het CBS. Evenals in voorafgaande jaren zet het CBS zijn kennis en ervaring in door een bijdrage te leveren aan doelgerichte kennisuitwisseling door middel van bilaterale en multilaterale samenwerkingsverbanden. Met het parlement, departementen, planbureaus, kennisinstellingen zoals universiteiten en hogescholen en het bedrijfsleven zijn er goede relaties die in 2018 verder worden uitgebouwd en versterkt. In dit jaarplan worden hiervan enkele concrete voorbeelden genoemd.

Omdat de behoefte aan statistische informatie van overheden groter is dan waarin de reguliere financiering kan voorzien, voert het CBS in 2018 meer **betaalde dienstverlening** in opdracht uit. Voorbeelden hiervan zijn de eerste editie van de Monitor Brede Welvaart en een rapportage over de Sustainable Development Goals (SDG's). In hoofdstuk 2 worden meer voorbeelden genoemd van onderzoeken die in 2018 in opdracht worden uitgevoerd.

In het najaar van 2016 heeft het CBS het **Center for Big Data Statistics** (CBDS) opgericht. Hierin werken nationale en internationale partijen uit de overheid, het bedrijfsleven, de wetenschap en het onderwijs samen op het gebied van big data-technologie en methoden voor de productie van statistieken. Het doel van CBDS voor de komende jaren is nieuwe statistieken en methoden ontwikkelen,

een snellere en meer actuele output realiseren, met meer detaillering, tegen lagere kosten en met reductie van de enquêtedruk.

Vernieuwingen en veranderingen vragen daarnaast om een wendbare organisatie met voldoende professionele, gemotiveerde **medewerkers**: de juiste persoon op de juiste plaats, niet alleen vandaag maar ook in de toekomst. Kennisborging binnen de organisatie vormt daarbij een uitdaging, mede als gevolg van aanstaande uitstroom van pensioengerechtigde medewerkers. Binnen de financiële beperkingen zet het CBS om die reden in 2018 in op werving van nieuwe talenten en heeft het aandacht voor stimulering van groei, ontwikkeling en mobiliteit.

Om ondanks de bezuinigingen toch het gewenste kwaliteitsniveau te kunnen leveren zet het CBS in 2018 verder in op ISO-certificering. Hiermee wordt tevens een aanbeveling uit de peer review uit 2015 ingevuld. In deze peer review is geconcludeerd dat CBS voldoet aan de beginselen van de Praktijkcode voor Europese Statistieken (*Code of Practice*), maar dat de borging van **kwaliteit** in de organisatie, bijvoorbeeld door het behalen van certificeringen en het beter beschrijven van de kwaliteit van de output een aandachtspunt is. Door de managementprincipes van *Lean Six Sigma* en *Lean Operational Management* toe te passen wordt de aandacht voor kwaliteit en efficiency gecombineerd. Door middel van ISO 9001-certificering wordt de kwaliteit van alle primaire processen en van de secundaire processen methodologie en informatietechnologie geborgd. Het uiteindelijke doel is om in 2019 volledig ISO 9001-gecertificeerd te zijn. Als onderdeel van de bij ISO horende *Plan-Do-Check-Act*-cyclus worden inhoudelijke audits op processen uitgevoerd. Omdat ook de bescherming van privacy binnen het CBS een hoge prioriteit heeft, zet het CBS stappen om in het voorjaar van 2018 geheel *privacy proof* gecertificeerd te zijn.

Zoals wettelijk voorgeschreven, is onderliggend werkprogramma, dat bestaat uit het jaarplan en de begroting, vastgesteld door de directeur-generaal van de statistiek. De raad van advies heeft positief geadviseerd over het jaarplan en de begroting. Dit advies is voorbereid door het audit comité, de commissie ICT en de programmaraad.

2 Statistisch programma en dienstverlening

2.1 Regulier statistisch programma

Het **reguliere statistische programma** van CBS vormt de kern van de output van CBS en omvat een veelheid aan onderwerpen. Geordend naar thema's betreft dit:

- Arbeid en sociale zekerheid
- Bedrijven
- Bevolking
- Bouwen en wonen
- Financiële en zakelijke diensten
- Gezondheid en welzijn
- Handel en horeca
- Industrie en energie
- Inkomen en bestedingen
- Internationale handel
- Landbouw
- Macro-economie
- Natuur en milieu
- Onderwijs
- Overheid en politiek
- Prijzen
- Veiligheid en recht
- Verkeer en vervoer
- Vrije tijd en cultuur
- Caribisch Nederland
- Dossiers en overige thema-overstijgende output

Het grootste deel van dit programma betreft de productie van statistische informatie op grond van Europese wetgeving. Dagelijks verschijnen er tabellen en nieuwsberichten met de meest recente informatie. Gedetailleerde cijfers zijn al vele jaren gratis te raadplegen via de databank StatLine. Ook stelt CBS zijn volledige databank als open data beschikbaar. In 2018 voert het CBS een aantal wijzigingen door binnen het reguliere programma in verband met verschillende ontwikkelingen in de maatschappij en /of als gevolg van het beschikbaar komen van nieuwe bronnen of methoden. Enkele voorbeelden van wijzigingen binnen het reguliere programma in 2018 worden hieronder genoemd.

In 2018 wordt verder gewerkt aan de modernisering van de **doodsoorzakenstatistiek**, waardoor de huidige papieren formulierenstroom kan worden vervangen door elektronische formulieren. Hiervoor zijn al pilots in gang gezet, die in 2018 verder zullen worden uitgebreid. Het wetswijzigingstraject om ervoor te zorgen dat de Wet op de Lijkbezorging elektronische aanlevering van de informatie over doodsoorzaken juridisch dekt, zal naar verwachting zijn afgerond in de tweede helft van 2018. Na aanpassing van deze wet kan op grotere schaal worden overgegaan op elektronische aanlevering van doodsoorzaken.

Om de **welvaart van huishoudens** wat betreft samenstelling onderling vergelijkbaar te maken wordt gebruik gemaakt van equivalentiefactoren. Deze factoren brengen de schaalvoordelen van het voeren van een gezamenlijke huishouding tot uitdrukking en bieden inzicht in de kosten van kinderen. De huidige equivalentiefactoren die het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, het CBS, Nibud en andere partijen die zich bezighouden met beleid, uitvoering en wetenschap op het gebied van

financiën van huishoudens gebruiken, dateren uit 2004. In 2018 worden door het CBS nieuwe equivalentiefactoren opgeleverd gebaseerd op gegevens uit het Budgetonderzoek 2015.

In 2018 komen voor het eerst cijfers beschikbaar over het **ICT-gebruik bij kleinere bedrijven** (bedrijven met minder dan 10 werknemers).

Als resultaat van overleg met de Nederlandse Fruittelers Organisatie (NFO) zal de statistiek **Oogstraming appels en peren** in 2018 niet meer worden samengesteld op basis van een CBS-enquête, maar zal gebruik worden gemaakt van de methode waarmee de NFO, Groenten & Fruithuis en het teeltadviesbureau Delphy de zomerraming vaststellen.

In 2017 is overlegd met brancheorganisatie van Varkenshouders om de **varkenstelling** per 1 december op basis van hun gegevens samen te stellen. Het streven is om met ingang van december 2018 geen CBS-enquêteformulieren meer uit te sturen.

In 2018 wordt de **2015-revisie van de nationale rekeningen** afgerond. Deze revisie is geen gevolg van invoering van nieuwe internationale richtlijnen, maar wordt gebruikt om (klein) onderhoud uit te voeren aan bronnen, ramingsmethoden en ingezette cijfers. Voorvloeiend uit de nadere samenwerking tussen De Nederlandsche Bank en het CBS zal met deze revisie de harmonisatie van de betalingsbalans en de buitenlandrekeningen uit de nationale rekeningen worden gerealiseerd. Dit zal onder andere effect hebben op de macro-economische indicator externe vermogen van Nederland omdat de huidige verschillen tussen de betalingsbalans van DNB en de nationale rekeningen zullen verdwijnen. In de tweede helft van 2017 is gestart met de concrete ramingen van het revisiejaar. Dit wordt in de eerste helft van 2018 afgerond. Daarnaast wordt de publicatie in juni 2018 van het gerevisieerd jaar 2015, het definitief jaar 2016 en het voorlopig jaar 2017 direct vergezeld van een tijdreeks 1995-2014. Deze tijdreeks zal minder detail bevatten dan eerder gepubliceerde tijdreeksen, maar zal blijven aansluiten bij de gebruikerswensen.

In december 2016 heeft Eurostat een **bruto nationaal inkomen (BNI)-verificatiebezoek** gebracht aan het CBS. Op basis hiervan zijn actiepunten geformuleerd aan de hand waarvan de Nederlandse BNI-bepaling zal worden aangescherpt. De uitkomsten hiervan zullen in juni 2018 als onderdeel van de 2015 nationale rekeningenrevisie worden gepubliceerd. In het najaar van 2018 zal tevens conform de gangbare procedure in het kader van kwaliteitsrapportages over de bijgestelde BNI-cijfers voor de EU-afdracht gerapporteerd worden aan Eurostat.

2.2 Communicatie en samenwerking

Communicatie

Het CBS streeft er naar dat zijn onderzoeksresultaten, kennis en statistieken zo goed mogelijk worden gebruikt in de samenleving en in het maatschappelijke debat. De vraag in de samenleving naar feitelijke gefundeerde informatie neemt toe. Het CBS is daarom bezig het proces van productie en verspreiding van cijfers en berichten te professionaliseren. Het heeft daartoe de samenwerking met onder andere mediabedrijven en nieuwsorganisaties geïntensiveerd. Daardoor is het bereik en gebruik van CBS-informatie fors toegenomen. Het CBS zal in 2018 informatie **beter toegankelijk maken** door onder andere het ontwikkelen van moderne vormen van directe communicatie met doelgroepen via sociale media. Daarbij is het van belang om *shareable content* te produceren, zodat het voor andere *communities* interessant wordt om CBS-*content* te delen.

Het doel is de **mediastrategie** in 2018 verder te verfijnen zodat op de meest efficiënte manier alle doelgroepen, ook die niet van nature in contact komen met CBS-informatie, worden bereikt. Het CBS

publiceert niet alleen berichten over losse cijfers, maar beschrijft ook economische en sociale fenomenen door de cijfers in samenhangende berichten te presenteren. Om die samenhangende berichten goed te verspreiden wordt een crossmediale strategie gehanteerd.

De wereld en het economisch speelveld veranderen voortdurend. Toenemende globalisering, digitalisering en het belang van de dienstensector maken continue aandacht voor het adequaat meten van de economie noodzakelijk. In 2017 is een werkgroep gestart die onderzoek doet naar de manier waarop nieuwe **economische fenomenen** beschreven kunnen worden. Fenomenen waar bijzondere aandacht aan wordt besteed, zijn: inflatie, branchevervaging, de platformeconomie, waarbij de economische activiteiten van aanbieders en gebruikers worden gefaciliteerd door een digitaal platform, en arbeidsmarkt.

Zo geldt de ontwikkeling van de consumentenprijzen als de belangrijkste maatstaf voor **inflatie**. Tegelijkertijd is er het besef dat inflatie een veel breder fenomeen betreft en zich veel breder manifesteert. Ook prijsontwikkelingen van financiële (bijvoorbeeld aandelen) en niet-financiële assets (bijvoorbeeld vastgoed) spelen daarbij een rol. In 2017 is er een prijzendashboard ontwikkeld dat de ontwikkeling van diverse prijsindicatoren in samenhang weergeeft. In 2018 wordt een kwartaalpublicatie ontwikkeld waarin het begrip en de ontwikkeling van de diverse inflatiemaatstaven breder en in samenhang worden beschreven.

Door de steeds verdergaande digitalisering worden er nieuwe economische activiteiten mogelijk, zoals het delen en ruilen van goederen en diensten, tweedehands aan- en verkopen via internet, tijdelijke verhuur van woningen (Airbnb) en transportdiensten door of tussen particulieren (Uber). Voor het beschrijven van dit fenomeen wordt bijgedragen aan een onderzoek naar de export van digitale diensten, dat wordt gefinancierd vanuit een *grant* van de Europese Commissie. Daarnaast zal een onderzoeksopzet worden gemaakt om het economisch belang van (andere) delen van de **platform-economie** in kaart te brengen.

De berichtgeving over de beroepsbevolking wordt in 2018 verder ingepast in een fenomeengerichte, samenhangende beschrijving van de **arbeidsmarkt**. Hierin krijgen cijfers over de het zogenoemde onbenut arbeidspotentieel een meer prominente plaats. Dit is in aanvulling op de gebruikelijke cijfers over werkenden en werklozen volgens de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO). Naast de maand- en kwartaalberichten over beroepsbevolking en arbeidsmarkt en het jaaroverzicht Arbeidsmarkt in Cijfers, wordt in 2018 een arbeidsmarktdashboard gelanceerd dat een actueel en overzichtelijk totaalbeeld van de arbeidsmarkt geeft.

Medio 2018 komt de vierde editie van **Welvaart in Nederland** uit. In deze tweejaarlijkse publicatie worden samenhangende gegevens gepresenteerd over inkomen, bestedingen en vermogen van huishoudens en personen in Nederland. Een apart hoofdstuk wordt gewijd aan de ontwikkeling van de financiële positie van de inkomensgroepen in het middensegment. Bezien wordt of en in welke mate dit middensegment in de loop der jaren in financieel opzicht meer of minder onder druk is komen te staan in vergelijking met de inkomensgroepen aan de onder- en bovenkant van de inkomensladder.

In 2017 is de **visualisatie Huizenmarkt in beeld** verbeterd. Zo zijn bijvoorbeeld regionale cijfers toegevoegd over de verkoopprijzen per gemeente. In 2018 zal de visualisatie verder worden uitgebreid met andere woningmarktindicatoren.

Ook zal een visualisatie worden gepubliceerd met de standen en de stromen van de **overheidsfinanciën**. Daarmee worden de financiële relaties binnen de overheid in beeld gebracht en tegelijkertijd wordt de invloed van de overheid als economische factor zichtbaar. De visualisatie zal interactief zijn, waarbij kan worden doorgeklikt naar meer details en uiteindelijk naar de onderliggende StatLineta-bellen.

Samenwerking In het kader van het **dataplatform** voor de mens- en maatschappijwetenschappen ODISSEI (*Open Data Infrastructure for Social Sciences and Economics Innovation*) is een pilot gestart om een vergoeding beschikbaar te stellen aan haar deelnemers als tegemoetkoming voor de kosten voor het gebruik van CBS-microdata. Via ODISSEI krijgen onderzoekers in de sociale wetenschappen toegang tot grootschalige en longitudinale dataverzamelingen die onderling aan elkaar gekoppeld zijn. ODISSEI is opgenomen op de Nationale Roadmap Grootschalige Wetenschappelijke Infrastructuur 2016-2020. In 2018 zal aan de hand van een advies van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen meer duidelijkheid ontstaan hoe de toegankelijkheid van CBS-data voor wetenschappelijk onderzoek kan worden verbeterd.

De samenwerking met **De Nederlandsche Bank** (DNB) zal in 2018 in het teken staan van het daadwerkelijk realiseren van een gezamenlijk productieproces voor statistieken over de financiële sector (CBS-statistiek) en de betalingsbalans (DNB-statistiek). De publicatie van gereviseerde macrostatistieken in 2018 zal zich niet beperken tot de nationale rekeningen maar voor de eerste keer ook de betalingsbalans van DNB omvatten. Vanaf juni 2018 zal de samenstelling van nationale rekeningen en betalingsbalans volledig zijn geïntegreerd. Dit leidt tot volledige onderlinge consistentie en gelijke publicatiemomenten. In 2019 wordt een maandenquête van DNB geïntegreerd in een kwartaalenquête van het CBS. DNB laat de betreffende enquête dan vervallen. In 2018 wordt het CBS-verwerkingssysteem aangepast zodat de nieuwe gegevensstroom kan worden verwerkt.

De samenwerking tussen CBS en de verschillende partijen binnen de strafrechts- en veiligheidsketen wordt in 2018 voortgezet in de vorm van een strategische data-alliantie voor de **strafrechtketen**. Het doel is de samenwerking op het gebied van bestuurlijke informatievoorziening efficiënter en kwalitatief beter te organiseren. Daartoe worden databestanden centraal verzameld, opgeslagen en gebruikt voor statistisch en wetenschappelijk onderzoek.

De samenwerking met de **Nationale Politie** wordt in 2018 voortgezet en verder uitgebreid. Zo wordt gewerkt aan een gezamenlijke ontsluiting, harmonisatie en publicatie van politiecijfers en data over het beheer van en de taakuitvoering door de Nationale Politie voor het Landelijk Overleg Veiligheid en Politie. Dit gebeurt onder meer via een door het CBS ontwikkelde module voor open data. De publicatiesnelheid wordt verhoogd, waardoor ook aansluiting op de Veiligheidsmonitor verbetert.

In 2018 wordt verder gewerkt aan uitbreiding van de datasamenwerking met Brandweer Nederland en het Instituut Fysieke Veiligheid (IFV) in het kader van de **Brandweerstatistiek**.

Evenals in voorgaande jaren wordt in 2018 bijgedragen aan de samenstelling van de **Nationale Energieverkenning** (NEV), een gezamenlijke publicatie van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN), de Rijkdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) en het CBS. De NEV bevat informatie over de huidige en toekomstige ontwikkelingen van de Nederlandse Energiehuishouding en vormt een instrument om de voortgang met betrekking tot de in het SER-Energieakkoord afgesproken doelstellingen te monitoren. Het CBS is verantwoordelijk voor het overgrote deel van de realisatiecijfers in de publicatie. Deze cijfers vormen tevens de basis voor de modelberekeningen van PBL en ECN.

Rijkswaterstaat, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en het CBS werken in 2018 wederom samen bij het onderzoek **Onderweg in Nederland (ODiN)**. In dit onderzoek wordt het mobiliteitsgedrag van de Nederlanders in kaart gebracht. Sinds 2010 voert het CBS het veldwerk uit voor het onderzoek naar mobiliteitsgedrag van de Nederlanders. Daarbij wordt aan derden ook de mogelijkheid geboden het onderzoek lokaal uit te breiden ("oversamplen"). Van deze mogelijkheid wordt bijvoorbeeld door de Stadsregio Amsterdam gebruik gemaakt. De samenwerking bestaat verder uit het ge-

zamenlijk uitvoeren van activiteiten gericht op het ontwikkelen van nieuwe innovatieve methoden voor het inwinnen, analyseren en publiceren van gegevens over personenmobiliteit in Nederland.

In 2017 is een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd om de Prijsindex Nieuwbouw Koopwoningen verder te ontwikkelen. Ook is in 2017 samen met het **Kadaster** onderzocht hoe de informatie over de totale waarde van verkochte nieuwbouwwoningen beter vastgesteld kan worden. Door afronding van deze beide onderzoeken kunnen er in 2018 nieuwe publicaties over nieuwbouw koopwoningen worden gerealiseerd.

Het CBS werkt met de Peking Universiteit, het statistisch bureau van China en Jheronimus Academy of Data Science (JADS) samen op het gebied van **big data**. In dit kader is in 2017 bij JADS een AIO gestart met het onderzoeken van consumentengedrag in relatie tot internetverkoop. Dit onderzoek wordt in 2018 gecontinueerd en naar verwachting aangevuld met onderzoek naar andere thema's.

CBS kent naast enkele formele adviesorganen een aantal **expertgroepen**, bestaande uit in- en externe deskundigen met kennis van een specifiek thema of onderwerp. In toenemende mate wordt zo ingezet op inbreng vanuit externe partijen. CBS kent expertgroepen op het gebied van arbeid, sociale demografie en prognoses, gezondheid, detailhandel, overheidsfinanciën, industrie, wegvervoer, regio en ruimte, en bouwen en wonen. De bijeenkomsten met deze expertgroepen zullen in 2018 worden voortgezet.

2.3 Betaalde dienstverlening

Er is bij veel gebruikers een grote (latente) behoefte aan **statistische diensten**. Voor zover deze diensten niet (meer) zijn opgenomen in het reguliere werkprogramma, wil het CBS hier actief op inspelen door tegen betaling statistische diensten aan te bieden aan met name ministeries, decentrale overheden en andere overheidsinstellingen. Maar ook marktpartijen kunnen gebruik maken van de CBS dienstverlening. De uitkomsten van onderzoek op maat worden openbaar gemaakt. Hieronder worden enkele concrete voorbeelden van deze statistische dienstverlening genoemd.

Decentralisatie van beleidsverantwoordelijkheden binnen de overheid vraagt om **informatie op regionaal niveau**. Vooral gemeenten hebben behoefte aan statistische informatie. In het kader van het uitvoeringsprogramma Smart Society worden stedelijke data in kaart gebracht. In 2016 en 2017 zijn in samenwerking met de gemeenten Eindhoven, Heerlen, Venlo, Leidschendam-Voorburg, Zwolle, Groningen, Den Haag en Leiden op locatie CBS Urban Data Centers ingericht, en met de Brabantse Kempengemeenten is er sinds kort ook een Rural Data Center (RDC). Het doel hiervan is statistische informatie te maken die aansluit bij de gemeentelijke behoeften. Met de provincie Limburg is een CBS Provinciaal Data Center (PDC) gestart. Meegaan met deze ontwikkelingen maakt het CBS maatschappelijk nog relevanter. Met andere gemeenten en regio's zijn verkennende gesprekken gevoerd. In 2018 zal hier een vervolg aan worden gegeven. Naast de regionale Data Centers is in 2017 ook een Departementaal Data Center Economische Zaken (DDC EZ) gestart. Het DDC EZ heeft als doel samenwerking op datagebied te bevorderen en concrete dataexperimenten aan te gaan. Het betreft een samenwerking tussen het CBS, het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit, Dienst ICT uitvoering, Agentschap Telecom, Rijksdienst voor ondernemend Nederland en het Staatstoezicht op de Mijnen. Het Data Center-concept zal in 2018 verder worden uitgebouwd.

Het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) heeft het CBS gevraagd een belangrijke rol te gaan spelen in de uitvoering van het nieuwe **Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs (NCO)** als opvolger van eerder uitgevoerde schoolloopbaanonderzoeken. Uitgangspunt van het NCO is dat het, veel

meer dan eerdere cohortonderzoeken, gebruik maakt van registerdata. Belangrijke bron zijn de onderwijsregistraties, aangevuld met relevante achtergrondkenmerken. In 2017 is gewerkt aan het opzetten van het NCO en is een eerste versie van rapportages voor scholen ontwikkeld. In 2018 staat de doorontwikkeling van het NCO centraal en zal een nieuwe rapportage voor scholen verschijnen. In die rapportage gaat het over de ontwikkeling van leerlingen op school (het zogeheten interne rendement) als ook om hetgeen leerlingen zijn gaan doen nadat ze hun opleiding hebben verlaten (het zogeheten externe rendement).

In 2018 wordt op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid opnieuw een **Jaarrapport Integratie** opgesteld. Net als in 2016 zal het rapport bestaan uit een uitgebreid monitordeel met recente gegevens en een aantal verdiepende hoofdstukken. De doelstelling van deze verdiepende hoofdstukken is om wetenschappelijke en maatschappelijk relevante vragen te beantwoorden, bij voorkeur in samenwerking met externe partners.

De **Emancipatiemonitor** beschrijft de positie van vrouwen en mannen op diverse terreinen. De monitor is een gezamenlijk product van het Sociaal en Cultureel Planbureau en het CBS, in opdracht van ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en verschijnt tweejaarlijks. De volgende monitor komt in 2018 uit, dit keer voor het eerst in de vorm van een website. Daarnaast verschijnt een kerncijferboekje met ontwikkelingen van de belangrijkste indicatoren op emancipatiegebied.

Op Verantwoordingsdag 2018 (derde woensdag van mei) verschijnt de eerste editie van de **Monitor Brede Welvaart**. Dit rapport wordt samen met de reactie van het Kabinet daarop besproken tijdens het Verantwoordingsdebat in de Tweede Kamer eind mei of begin juni. In lijn met de aanbevelingen in het rapport 'Welvaart in kaart' van de tijdelijke Kamercommissie Breed Welvaartsbegrip, wordt in 2018 verder gewerkt aan het versnellen van in de Monitor Brede Welvaart opgenomen indicatoren. Ook wordt gewerkt aan het verder verbeteren van de visuele presentatie van de uitkomsten. Na het verschijnen van de eerste Monitor Brede Welvaart zal in de loop van 2018 een congres of studiedag worden georganiseerd rond het thema (meten van) Brede Welvaart.

In maart 2018 zal de tweede publicatie over de **Sustainable Development Goals (SDG's)** verschijnen, in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Nederland is in juni 2017 voor twee jaar herkozen in de *Inter-Agency and Expert Group on Sustainable Development Goals* (IAEG-SDGs). Dit is het gremium dat van de Statistische Commissie van de VN het mandaat heeft gekregen de internationale SDG-indicatorenset verder te ontwikkelen en implementeren. In internationaal verband is er onder andere aandacht voor het doorontwikkelen van de indicatoren, het detailleren van indicatoren naar verschillende bevolkingsgroepen, en de link tussen SDG's en City Data. In 2017 zijn de mogelijkheden verkend om de SDG's vanuit het perspectief van het bedrijfsleven te monitoren. In 2018 wordt hier een vervolg aan gegeven met externe partijen.

Ook in 2018 zal elk kwartaal een **Internationaliseringsmonitor** worden uitgebracht, waarbij steeds één specifiek thema vanuit verschillende invalshoeken zal worden belicht. De thema's voor 2018 betreffen:

- Geografische patronen;
- Winnaars/verliezers van globalisering;
- Financialisering;
- Nederland maakland versus handelsland.

In 2015, 2016 en 2017 heeft CBS in opdracht van de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van de **woningmarkt rondom het Groningengasveld**. Er is onderzocht in hoeverre de woningmarkt in het aardbevingsgebied zich anders ontwikkelt dan een vergelijkbaar gebied in de omgeving. Elk half jaar worden de resultaten gepubliceerd. In 2018 wordt het on-

derzoek voortgezet. Er zullen in 2018 twee nieuwe rapporten verschijnen, waarbij ook kwaliteitsmarges worden gepubliceerd.

De afgelopen jaren is in samenwerking met het ministerie van Economische Zaken en Klimaat statistische informatie over het **MKB** ontwikkeld en gepubliceerd op www.staatvanhetmkb.nl. Begin 2018 wordt samen met het ministerie bekeken aan welke extra MKB informatie behoefte is en wat er additioneel ontwikkeld kan worden.

Bij het CBS worden verschillende economische statistieken gemaakt op nationaal niveau. Voor regionaal gebruik worden de statistieken internationale handel in goederen, internationale handel in diensten, R&D en innovatie, en investeringen in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat geregionaliseerd. Daarbij worden waar mogelijk externe bronnen ingezet, in combinatie met verbeterde schattingsmethoden.

De afgelopen jaren is sterk ingezet op het verbeteren van de informatievoorziening voor **brancheorganisaties**. Dit heeft geleid tot tal van maatwerkproducten. In 2018 wordt deze lijn voortgezet. Onderzocht wordt voor welke brancheorganisaties het CBS de informatievoorziening verder kan verbeteren door het aanbieden van maatwerkoplossingen.

In opdracht van de ministeries van Economische Zaken en Klimaat en Infrastructuur & Waterstaat wordt gewerkt aan de ontwikkeling van de **Natuurlijk Kapitaalrekeningen (ecosysteemrekeningen)** voor Nederland. Dit project wordt samen uitgevoerd met de Universiteit Wageningen (WUR). Doel van het project is het ontwikkelen van gedetailleerde fysieke Natuurlijk Kapitaalrekeningen voor heel Nederland en het experimenteren met monetaire Natuurlijk Kapitaalrekeningen conform de internationale richtlijnen van het *System of Environmental-Economic Accounting - Experimental Ecosystem Accounting* (SEEA-EEA). In dit experimentele rekeningenstelsel wordt de bijdrage van de natuur (in de vorm van ecosysteemdiensten) aan de economie en het welzijn gemeten.

In 2017 is de **Prijsindex Commercieel Vastgoed** verder ontwikkeld. Zo zijn samen met het Kadaster de brondata verbeterd en is een nieuw verwerkingsstelsel ontwikkeld. In 2018 zal de ontwikkeling van de Prijsindex Commercieel Vastgoed worden voortgezet en zal, op basis van de kwaliteit van de index, besloten worden of in het najaar 2018 tot publicatie kan worden overgegaan. In dat geval worden de productiekosten over 2018 gefinancierd door De Nederlandsche Bank.

Het CBS zet in 2018 het onderzoek ten behoeve van de **Leefstijlmonitor** voort. De Leefstijlmonitor bevat informatie over op het gebied van leefstijl gerelateerde thema's, zoals roken, alcohol- en drugsgebruik, bewegen en voeding. Naast de beperkte set leefstijl-kerngegevens die vanaf 2014 in de CBS-Gezondheidsenquête wordt uitgevraagd, werkt het CBS bij dit onderzoek in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) tot en met 2018 samen met het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu en een aantal leefstijlinstituten (GGD GHOR Nederland, Pharos, Rutgers, Soa Aids Nederland, Trimbos-instituut, VeiligheidNL en Voedingscentrum Nederland). Het CBS verzorgt daarbij de steekproeftrekking, dataverzameling en weging van de aanvullende modules van de Leefstijlmonitor.

In het kader van **Beleidsinformatie Jeugd** over de hulp en zorg die in het kader van de Jeugdwet is verleend, zal het CBS op verzoek van het ministerie van VWS en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten in 2018 ook cijfers verzamelen over "outcome": het resultaat van het gevoerde jeugdbeleid. Hiervoor heeft het ministerie van VWS het informatieprotocol aangepast, waardoor zorgaanbieders ook gegevens over *outcome* aan het CBS kunnen aanleveren. Het CBS zal vervolgens enkele tabellen met outcome-gegevens opnemen in het spiegelrapport dat elke zorgaanbieder van het CBS ontvangt.

De opdracht aan het CBS voor het samenstellen van de **Monitor Langdurige Zorg** is door het ministerie van VWS verlengd. De monitor geeft inzicht in de indicatie, gebruik en kosten van de langdurige zorg, waarbij ook de effecten van de invoering van de Wet Langdurige Zorg per 1 januari 2015 op de bestaande tabellen zijn verwerkt.

De **Veiligheidsmonitor** is een grootschalig bevolkingsonderzoek naar sociale veiligheid en ondervonden criminaliteit dat door het CBS wordt uitgevoerd, mede in opdracht van het ministerie van Justitie en Veiligheid. De Veiligheidsmonitor wordt vanaf 2018 niet meer jaarlijks uitgevoerd, maar om het jaar. Dit besluit heeft te maken met de wens de verworvenheden van de monitor te behouden en de gelijktijdige noodzaak de kosten van de uitvoering te verlagen. De Veiligheidsmonitor 2017 zal verschijnen op 1 maart 2018.

Het CBS voert in 2017 en 2018 in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties het **WoonOnderzoek Nederland (WoON)** uit. Het WoOn heeft als doel het verzamelen van statistische informatie over de huidige, vorige en gewenste huisvestingssituatie (woning en woonomgeving) van huishoudens en personen, inclusief de woonuitgaven. In april 2018 wordt de dataverzameling afgerond. De uitkomsten komen begin 2019 beschikbaar.

2.4 Nieuwe Europese verplichtingen

Europese statistieken hebben als doel om de ontwikkeling, monitoring en evaluatie van het beleid van de Europese Unie te ondersteunen met betrouwbare, objectieve, vergelijkbare en coherente informatie. Vanaf 2018 gelden de volgende **nieuwe verplichtingen**:

1. Kwaliteitsrapportages nationale rekeningen

Het kwaliteitsverslag over nationale en regionale rekeningen moet zowel kwantitatieve indicatoren als kwalitatieve beschrijvingen van de kwaliteit van de in het voorafgaande jaar verstrekte gegevens bevatten. De Commissie (Eurostat) verstrekt de lidstaten de op basis van de ingediende gegevens berekende resultaten van de kwantitatieve indicatoren. De lidstaten interpreteren en becommentariëren deze resultaten in overeenstemming met hun methodologie en statistische productieproces.

2. Uitbreiding rapportages en vragenlijsten in het kader van het bruto nationaal inkomen (BNI)

Op verzoek van de Europese Rekenkamer heeft de Commissie (Eurostat) de BNI-verificatie geïntensifieerd. Hierdoor zijn de regels en de hoeveelheid informatie die de lidstaten aan de Commissie (Eurostat) moeten verstrekken de afgelopen jaren sterk toegenomen. Eurostat hanteert nu de zogenaamde *GNI Inventory Assessment Questionnaire* (GIAQ). Het doel van de GIAQ is het zekerstellen van een systematische, consistente en controle van de BNI-cijfers. De consequentie van de GIAQ voor nationale statistische bureaus is dat Eurostat veel hogere eisen stelt ten aanzien van de meta-informatie die lidstaten beschikbaar moet stellen.

In 2017 heeft de Europese Commissie het wetgevingsvoorstel betreffende de “Framework Regulation Integrating Business Statistics” (FRIBS) aan de EU wetgever aangeboden. Het voorstel is een kaderverordening voor een groot aantal bedrijfsstatistieken, waaronder de statistiek Internationale Handel in Goederen (Intrastat). In 2018 zullen de onderhandelingen in de Raad wetsvoorstel starten en naar verwachting eveneens de onderhandelingen tussen het Europees Parlement en de Raad. Vooruitlopend op de toekomstige wetgeving, stelt de Europese Commissie door middel van grants, medefinanciering uit het EU budget ter beschikking. Het CBS zal intekenen op relevante grants en stapsgewijs de voorbereidingen treffen voor de toekomstige implementatie en uitvoering van de kaderverordening.

De verordening van de **statistiek Internationale Handel in Goederen (Intrastat)** zal door het FRIBS-wetgevingsvoorstel ingrijpend wijzigen. Met als uitgangspunt een forse administratieve lastenreductie van de Intrastat enquête op Europees niveau, zullen de Europese statistische bureaus microdata over de uitvoer naar EU-landen gaan uitwisselen. De intentie is dat deze microdata gebruikt gaan worden voor het bepalen van de invoer uit de EU-landen zodat de primaire uitvraag van de invoer verminderd kan worden. In 2018 zullen, gefinancierd via een grant, voorbereidende werkzaamheden worden uitgevoerd om deze uitwisseling van microdata met de 27 EU-landen mogelijk te maken. Vanzelfsprekend wordt daarbij de privacy van bedrijven gewaarborgd. In de tweede helft van 2018 zullen als test de microdata worden uitgewisseld.

2.5 Programmavernieuwing

In het Strategisch Meerjarenprogramma 2014-2018 worden **drie inhoudelijke hoofdthema's voor de programmavernieuwing** onderscheiden: ontwikkelingen in het bedrijfsleven, flexibilisering van de arbeidsmarkt en vermogensposities. Na invulling van de bezuinigingen in 2017 als gevolg van Rutte II is hiervoor minder dan 10 vte beschikbaar. Vanwege deze taakstelling worden enkele ontwikkelactiviteiten als betaald statistisch onderzoek in opdracht uitgevoerd. Daarnaast is de verdere verbetering van de toegang tot en ontsluiting van informatie een speerpunt.

In het programmavernieuwingsproject **Flexibilisering van de arbeidsmarkt** worden nieuwe arbeidsmarktstatistieken ontwikkeld. In 2018 worden de ontwikkelde statistieken over zzp'ers volledig in productie genomen. De statistiek "Duur verblijf in de flexibele schil" wordt in 2018 aangevuld met een nieuw instroomcohort en er wordt een nieuwsbericht en een achtergrondartikel uitgebracht, waarin ook baanduren aan bod komen. Daarnaast wordt in samenwerking met de Vrije Universiteit Amsterdam een artikel geschreven over loopbanen van instromers in de flexibele schil. Er wordt verder in 2018 een artikel gepubliceerd over de relatie tussen flexibilisering en activiteiten van bedrijven. In samenwerking met het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt wordt het onderzoek naar de relatie tussen kennismigranten en bedrijfsresultaat in 2018 afgerond.

De doelstelling van het project **Vermogensposities van huishoudens** is in de programmaperiode 2014-2018 een volledig beeld van de vermogensposities van huishoudens op zowel micro- als macro-niveau te verkrijgen. Het verwerven en ontsluiten van zoveel mogelijk beschikbare bestanden in Nederland met relevante informatie moet leiden tot een volledig beeld van de vermogenspositie van huishoudens op basis van integrale waarneming, geïncorporeerd in het huidige samenhangende systeem van de inkomens-, bestedingen- en vermogensstatistieken en de (financiële) rekening van de sector huishoudens van de nationale rekeningen. In de loop van 2018 worden naar verwachting de eerste dataleveringen met hypotheekgegevens volgens een nieuwe opzet ontvangen. De nieuwe uitvraag *Residential Real Estate (RRE)* vervangt de huidige *Loan Level Data* en voorziet in de directe uitvraag van bij huishoudens opgebouwde hypotheekvermogens. De werkzaamheden gericht op verkrijging van een meer zuivere, completere waarneming van niet-hypothecaire schulden worden in 2018 voortgezet en afgerond. Hierbij ligt de focus op het verkrijgen van de nog ontbrekende gegevens met betrekking tot consumptieve kredieten en creditcardschulden.

De behoefte van gebruikers aan **(laag-)regionale informatie** blijft toenemen, met name als gevolg van decentralisatie van rijkstaken naar gemeenten. Bestaande laag-regionale gegevens van het CBS worden in de programmaperiode uitgebreid en publicatie ervan wordt versneld. Daarnaast worden de nieuwe gegevens en de reeds beschikbare geografische informatie beter vindbaar en toegankelijk gemaakt. De visualisatie van de data en de vergelijkbaarheid van de gegevens over de landsgrenzen heen is ook onderdeel van dit project. De publicatie van vierkantstatistieken (kaartgebieden) wordt

uitgebreid en er verschijnt in 2018 een nieuwe publicatie van postcodestatistieken. De vanuit de programmavernieuwing doorontwikkelde website CBSinuwBuurt.nl wordt veel gebruikt. Door meerdere indicatoren in een regionale samenhang met elkaar te publiceren, kan een gebruiker een dieper, feitelijk begrip krijgen van het door hem onderzochte fenomeen. De gebruikte technieken bieden echter weinig ruimte voor verbetering. In 2018 wordt daarom een geheel vernieuwde website CBSinuwBuurt opgeleverd, die op basis van de nieuwste technieken en inzichten en op basis van open data beschikbaar wordt gesteld. De uitkomsten van deze vernieuwing zijn ook voor regionale Data Centers van belang.

In 2016 en 2017 is in het kader van programmavernieuwing gewerkt aan in de **regionalisatie van omzetgegevens van ondernemingen**. Dit heeft in 2016 geleid tot de publicatie van een StatLine tabel met daarin geregionaliseerde data over de detailhandel op provincieniveau verbijzonderd naar tien onderliggende branches. In 2017 zijn regionale cijfers voor additionele branches ontwikkeld op CO-ROP-niveau en gepubliceerd. In 2018 worden deze cijfers geactualiseerd, in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

Verder wordt met de uitvoering van **regionale haalbaarheidsstudies** op het gebied van conjunctuurklokken, ondernemersvertrouwen, concurrerend vermogen en scannerdata beoogd om ten behoeve van beleidsvorming- en monitoring de regionale conjuncturele informatievoorziening op gebieden te versterken en het eenvoudiger te maken om snel de economische status en koers van een regio te doorzien. De producten die uit de onderzoeken voortvloeien zijn generiek van aard en dragen bij aan een basis informatiestructuur om regionale ontwikkelingen in Nederland te kunnen monitoren. Voor regio's zelf bieden de producten mogelijkheden tot verdere verfijning.

De publicatie van de maandstatistiek **internetverkoop** binnen de detailhandel zal in 2018 worden voortgezet. In mei 2017 is voor het eerst gepubliceerd over de online verkopen van Europese webwinkels aan Nederlandse consumenten. Dit is het resultaat van vernieuwend onderzoek waarin verschillende databronnen aan elkaar zijn gekoppeld en waarbij gebruik is gemaakt van webscraping. Vanaf eind 2017/ 2018 kan op kwartaalbasis over de omzetontwikkeling van Europese webwinkels worden gepubliceerd.

Naast de reguliere publicatie van de omzetontwikkeling van de Nederlandse en Europese **online verkoop** vindt er in 2018 verder onderzoek plaats naar de onlineverkopen van buitenlandse niet-Europese webwinkels aan Nederlandse consumenten. Het doel is om in 2018 tot een eerste publicatie te komen en de haalbaarheid te onderzoeken van een reguliere publicatie op kwartaalbasis.

In de periode 2014-2017 zijn verschillende producten ontwikkeld binnen het thema **Duurzaamheid/Groene groei**, die in 2018 in productie zijn of worden genomen. Deze producten worden afgestemd op de publicaties Monitor brede welvaart en de SDG's.

- In 2017 is een start gemaakt met een HTML based publicatie 'Groene groei in Nederland' die de indicatoren over groene groei beter en sneller toegankelijk maken. Deze publicatie wordt in 2018 verder verbeterd en geüpdatet.
- Op basis van een model van Eurostat is zowel de Nederlandse import als de export geconverteerd naar "raw material equivalents" (RME). Met deze cijfers kan de materiaalvoetafdruk voor Nederland worden bepaald en deze cijfers kunnen worden gebruikt voor de monitoring van de circulaire economie. Deze indicator zal in 2018 in productie worden genomen en op Statline worden gepubliceerd.
- De indicator voor de circulaire economie (CE) die in 2017 in productie is genomen, zal in 2018 wederom worden berekend.

- Het CBS heeft een nieuwe methode ontwikkeld om de koolstof voetafdruk te berekenen. Dit is een indicator voor onder andere het klimaatbeleid, groene groei en brede welvaart. De indicator zal in 2018 in productie worden genomen.
- Er is een statistiek ontwikkeld over afval van elektronica. De methode is nu een officiële Europese standaard en is door het CBS gepubliceerd. Deze statistiek kan in productie worden genomen.

Beleidsmatig is er een grote behoefte aan kwantitatieve informatie over **energiebesparing bij bedrijven**, zowel nationaal als internationaal. Hiertoe zijn de volgende activiteiten gestart die in 2018 worden voortgezet en/of afgerond:

- Kentallen over de uitsplitsing van specifiek energiegebruik van een belangrijk deel van de utiliteitsbouw binnen de dienstensectoren, onderscheiden naar hoofdactiviteit, bouwjaarklasse en oppervlakteklasse. De cijfers maken monitoring van energiebesparing in de dienstensectoren mogelijk. Deze set wordt in 2017-2018 verder in productie genomen.
- De gepubliceerde gegevens hebben tot de vraag geleid om ook voor andere sectoren deze kentallen te berekenen. De kentallen worden onder meer gebruikt door ECN in hun modellen met betrekking tot energiebesparing. Het onderzoek wordt in 2017/2018 uitgebreid naar landbouw, bouw en industrie. Deze sectoren vergen een andere aanpak. Gebruik makend van kadastrale perceelcontouren en het toepassen van GIS-technieken worden bedrijfsterreinen met bijbehorende energie-aansluitingen in kaart gebracht.
- Met deze methode is het in 2018 ook mogelijk om voor enkele sectoren uit het eerdere onderzoek (bijvoorbeeld ziekenhuizen/universiteiten) de kentallen nog verder te verbeteren. Voor delen van de industrie zal worden gezocht naar relevante parameters om het energieverbruik tegen af te zetten, aangezien productiecijfers op locatieniveau niet voorhanden zijn. Voor de industrie kent het onderzoek dan ook een wat meer exploratief karakter.

3 Innovatie en efficiency

De **efficiëntere methoden en werkprocessen** die CBS afgelopen jaren heeft ingezet om met minder middelen hetzelfde te realiseren, worden in 2018 gecontinueerd. Het gaat daarbij om de Lean Six Sigma methode om processen kleinschalig te optimaliseren en zo op een meer gestructureerde wijze efficiency te realiseren en meer grip te krijgen op de verschillende processen. Daarnaast wordt ook *Lean Operational Management (LOM)* binnen CBS toegepast. Deze werkwijze heeft tot doel om samen met medewerkers in teamverband laagdrempelig knelpunten in het proces te verhelpen zodat kritische prestatie-indicatoren gerealiseerd en aangescherpt kunnen worden. Ook Scrum, een flexibele methode om met een multidisciplinair team werkende producten op te leveren in korte sprints met een vaste lengte van één tot vier weken, werpt binnen CBS zijn vruchten af.

Innovatie is cruciaal voor het CBS om nu en in de toekomst kwalitatief hoogwaardige statistische informatie te kunnen blijven leveren binnen het steeds teruglopende budget. Het CBS wil vernieuwen en innoveren in goede samenwerking tussen business en IT. Afgelopen jaren heeft het CBS al ervaringen opgedaan met Agile, Scrum, KANBAN, DevOps en decentraal ontwikkelen. Op basis van deze ervaringen zet het CBS de volgende stappen waarbij de Agile werkwijze het uitgangspunt is. Het CBS onderzoekt actief de mogelijkheden die nieuwe technologie of nieuwe datastromen, zoals big data, met zich meebrengen. Dit kan leiden tot het beschrijven van economische en maatschappelijke fenomenen die een veel beter en completer beeld opleveren van de situatie of tot minder enquêtedruk bij burgers en bedrijven. Het CBS zoekt daarbij naar subsidies, Europese grants en partnerschappen om de nodige innovaties te realiseren.

De toekomst van het **data verzamelen** door het CBS kent zowel grote kansen als grote risico's. Gegevens verzamelen gebeurt via persoonlijke en telefonische interviews, via internetvragenlijsten, via administratieve bronnen en recent ook via big data. Ontwikkelingen in de buitenwereld zorgen de komende jaren voor accentverschuivingen bij het verzamelen van data, waardoor de verhouding tussen de benoemde modes blijft veranderen. **Risico's** liggen in afnemende respons op vragenlijsten, de relatief hoge kosten van persoonlijke (CAPI) en telefonische (CATI)-waarneming, en een toenemende maatschappelijke gevoeligheid voor privacy. De dalende respons bij internetwaarneming is een maatschappelijke trend die lastig te keren is. Interviews gaat verhoudingsgewijs een kleiner onderdeel uitmaken van het waarneempakket. Secundaire waarneming en big data worden steeds belangrijker. Interviews (persoonlijk en telefonisch) blijft wel belangrijk bij moeilijk benaderbare doelgroepen en voor thema's waar secundaire waarneming en big data moeilijk gegevens leveren.

De **kansen op het gebied van dataverzameling** liggen in de steeds grotere beschikbaarheid van data uit verschillende bronnen. Vanuit het waarneemdomein wordt hard gewerkt aan het data verzamelen van de toekomst. Zo wordt bekeken welke mogelijkheden big data bieden. Het Center of Big Data Statistics (CBDS) speelt hierin een belangrijke rol. 2018 staat in het teken van het uitbouwen en tot wasdom komen van het CBDS. Een subsidie van de provincie Limburg geeft hieraan een impuls. Bij het data verzamelen laat de responsbereidheid van personen een dalende trend zien. Continue verbetering van de benaderstrategieën, zoals de toepassing van incentives en doelgroepspecifieke benaderingen heeft tot doel de respons op peil te houden. Ook de grotere bekendheid van het CBS bij burgers en bedrijven als gevolg van de communicatiestrategie kan leiden tot hogere deelname aan enquêtes van het CBS.

Het grootschalig **programma voor de aanpassing van het dataverzamelingsproces, Phoenix+**, wordt uitgevoerd om de bedrijfscontinuïteit van dataverzameling te garanderen, om de flexibiliteit en gebruiksvriendelijkheid voor deelnemers aan enquêtes te verbeteren, en om de snelheid en efficiency van het proces te verhogen. Het waarnemen via internet (CAWI) en ondersteunen van nieuwe manieren van waarnemen (zoals via mobiele telefoons) zijn hiervan belangrijke elementen. De verwachting is dat 40 onderzoeken in 2018 met de nieuwe processen en systemen worden uitgevoerd.

Binnen het **waarneemdomein** lopen in aanvulling op Phoenix enkele grote trajecten om beter aan te sluiten op de externe context en om de waarneming efficiënter en flexibeler te maken. De externe veranderingen gaan sneller dan verwacht. De afname in persoonlijk interviewen (CAPI) vereist een degelijke projectmatige aanpak om in aanvulling op wat er al is gedaan te komen tot een toekomst vaste veldwerkorganisatie.

Het CBS onderzoekt actief de mogelijkheden die **nieuwe technologie, datastromen en analysetechnieken** met zich meebrengen, onder ander op het gebied van big data- en internetbronnen en toepassing van data science technieken. Doelen daarbij zijn:

- het verbeteren van de kwaliteit van bestaande statistieken
- het uitbreiden van bestaande statistieken met bijvoorbeeld meer detail
- het ontwikkelen van geheel nieuwe statistische producten
- het waar mogelijk verlagen van de administratieve lastendruk

Voor het **verbeteren van bestaande statistieken** richt de aandacht zich in 2018 allereerst op onderzoek naar mogelijkheden om data science technieken en big data- en internetbronnen te gebruiken voor het versnellen van statistieken. Gewerkt wordt aan de ontwikkeling van nowcasting technieken waarbij hiaten in actuele gegevens worden aangevuld en de optimale inzet van de huidige informatiesystemen om de economische groei van dienstverlening zo nauwkeurig mogelijk te meten in een vroeg stadium. Het doel is om te komen tot een eerste publicatie, waarbij gebruik is gemaakt van nieuwe nowcasting techniek. In de tweede plaats wordt onderzocht of deze aanpak kan bijdragen aan het verminderen van bijstellingen, bijvoorbeeld met *AIS vessel tracking* over scheepvaartbewegingen. Ook wordt onderzoek gedaan naar de regionalisering van detailhandelsomzetten en het in kaart brengen van ontwikkelingen op het gebied van duurzame producten op basis van *scannerdata*. Tevens wordt onderzocht of data over betalingsgegevens gebruikt kunnen worden om beter zicht te krijgen op grensoverschrijdende betalingen.

In de afgelopen jaren is voor een groot deel van de kwartaalstatistieken de enquêtering van het **Midden en Klein Bedrijf (MKB)** vervangen door informatie vanuit btw-registraties. Dit heeft geleid tot een vermindering van lastendruk en een efficiënter verwerkingsproces. In 2018 vervalt van onder meer de transportsector eveneens de primaire waarneming en zal gebruik gemaakt worden van btw-data.

In het kader van het Europese big-dataproject op basis van **AIS vessel tracking data** (vanuit het Automatic Identification System (AIS) van schepen) heeft het CBS in 2017 de mogelijkheden onderzocht op toepasbaarheid binnen de reguliere statistiek. AIS is een systeem gebaseerd op transpondertechnologie met als doel via interactie tussen de schepen onderling en met instanties aan de wal de veiligheid van scheepvaart op zeeën en het binnenwater te verhogen. In 2018 zal worden onderzocht of de AIS-binnenvaartdata geïntegreerd kunnen worden met de bestaande databron voor de statistieken over de binnenvaart.

Het CBS onderzoekt de mogelijkheden van **webscraping**, bijvoorbeeld om extra achtergrondkenmerken van bedrijven, zoals 'familiebedrijf', 'innovatief bedrijf' en 'Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen' in kaart te brengen, grensoverschrijdende internetverkoop in beeld te brengen, of vacatures uit te splitsen naar meer achtergrondkenmerken.

Om nieuwe statistische producten te kunnen ontwikkelen wordt gewerkt aan het samenstellen van een **netwerkmicrobestand**. Dat bestand beschrijft het netwerk van de Nederlandse economie en laat de relaties zien tussen consumenten, bedrijven, werkgevers, werknemers en andere partijen in de economie. Een eerste versie met relaties tussen bedrijven is in 2017 samengesteld, nog grotendeels op basis van een modelmatige aanpak. Dit wordt verder verbeterd door verfijning van de methode en door het toevoegen van data over relaties en transacties tussen bedrijven en andere economische partijen.

Om informatie uit verschillende datasets te kunnen combineren wordt sinds 2017 gewerkt aan de ontwikkeling van een **Datameer**. Voortbouwend op de eerste succesvolle proofs of concept (waaronder voor metadatabeheer en automatisch koppelen van verschillende bronnen) zal in 2018 een eerste basisversie van het Datameer worden opgeleverd. Daarnaast zullen de mogelijkheden om het Datameer te gebruiken worden uitgewerkt, waarbij de aandacht onder meer uit gaat naar het goed regelen van een veilige toegang tot de data.

Op het gebied van het **moderniseren van (statistiek)processen** en de daarvoor benodigde IT doet het CBS onderzoek in vier themagebieden. Allereerst wordt onderzoek gedaan naar Internet of Things (IoT). Dit onderzoek richt zich op de vraag op welke wijze data uit IoT-toepassingen beschikbaar kunnen komen voor statistisch onderzoek. Een tweede onderzoek richt zich op de toepassing van sensoren in smartphones en tablets. De vraag hierbij is hoe deze toepassing gebruikt kan worden om aanvullende of vervangende gegevensverzameling te laten plaatsvinden van deelnemers aan CBS-onderzoeken (bijvoorbeeld bij event-driven-questionnaires). Ook wordt onderzoek verricht binnen het Centre for Big Data Statistics-programma. Hierdoor wordt vroegtijdig de behoefte aan nieuwe IT-voorzieningen gesignaleerd en mogelijk gemaakt. Tot slot wordt onderzoek verricht naar Privacy Preserved Data Sharing. Dit is een technologie die het mogelijk maakt om analyses te doen op combinaties van grote datasets met een omvang groter dan tien tera bytes (10 TB). De vraag is hoe het CBS analyses kan doen zonder deze grote datasets naar het CBS toe te kopiëren maar met inachtneming van privacybescherming en garantie op statistische beveiliging. Voor 2018 wordt ook het onderzoek uitgebreid met drie thema's. In de eerste plaats zal onderzoek starten naar Quantum Computing. Dit is onderzoek naar de technologie om zeer complexe algoritmen in onvoorstelbaar korte doorlooptijden uit te voeren. Daarnaast wordt in 2018 onderzoek opgestart naar Chatbot technologie. Dit onderzoek richt zich op het mogelijk maken van een geautomatiseerde hoogwaardige data dialoog tussen het CBS en de buitenwereld. Tot slot wordt in 2018 onderzoek gestart naar Data visualisatie technologie. Hierbij gaat het om onderzoek naar de technologie om een ultieme data experience voor de gebruikers van CBS data en diensten te realiseren door middel van een zogenaamde Information Dialogue.

4 Bedrijfsvoering, informatiebeveiliging en risicobeheer

4.1 Personeel

Het overkoepelende doel van het personeelsbeleid is om ontwikkeling en groei te stimuleren. Dit betreft verschillende onderwerpen:

- Vergroot de leiderschapsvaardigheden en ondernemerschap van **management**

Het CBS ontwikkelt op basis van een eind 2017 uit te voeren analyse tussen aanwezige en gewenste (management-)competenties nieuwe en/of aanvullende masterclasses voor het management. Ook zal op basis van deze analyse begin 2018 een herijking van het management development (MD) beleid worden uitgevoerd, en zal –waar nodig- worden begonnen met de implementatie daarvan.

- Verbeter de **kwaliteit en prestaties van medewerkers** door meer feedback, dialoog en sturing op performance

In 2018 wordt de in 2017 geïntroduceerde gesprekscyclus tussen managers en medewerkers geëvalueerd. Gekeken wordt of methodiek door de gebruikers wordt gewaardeerd, wordt toegepast, én leidt tot interventies. Ook wordt in 2018 een methodiek geïntroduceerd om een effectieve personeelsschouw uit te kunnen voeren. Een personeelsschouw maakt op een gestructureerde manier inzichtelijk hoe huidig aanwezige competenties overeenkomen met toekomstig noodzakelijke competenties. Daarnaast hebben bestuurder en OR afgesproken om nieuwe beleid te maken op het gebied van bewust belonen.

- Positioneer CBS zichtbaar als aantrekkelijke **werkgever** om de juiste mensen aan te kunnen trekken en te behouden

Werving & selectie (recruitment) van nieuwe medewerkers en employer branding zijn ook voor 2018 belangrijke thema's binnen het personeelsbeleid. Niet alleen vanwege het opvangen van kennis door uitstroom van personeel als gevolg van het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd maar ook omdat de arbeidsmarkt voor IT-ers en data scientists krappere wordt. Nieuwe instrumenten en methoden worden ingezet om deze specifieke groepen te trekken. Voor deze doelgroepen wordt in 2018 een gerichte recruitmentstrategie ontwikkeld. In 2018 wordt het wervingsproces meer gericht op het gebruik van Social Media. Hierbij zal Linked-in als belangrijk wervingskanaal worden ingezet, naast een aantal specifieke kanalen voor afzonderlijke doelgroepen.

- Stimuleer **loopbaanontwikkeling**, o.m. door mobiliteit

In 2018 zal begonnen worden met het ontwikkelen van loopbaanontwikkelpaden. Dit zijn gestructureerde paden van junior naar senior waarmee medewerkers worden uitgedaagd om zich verder te ontwikkelen. Er wordt gestart met een pilot voor de uitwerking van een concreet loopbaanontwikkelpad (inclusief curriculum) binnen een nog te kiezen vakgebied.

4.2 Informatiebeveiliging en kwaliteitszorg

Informatiebeveiliging

Het **interne toezicht** op de bescherming van persoons- en bedrijfsgegevens wordt in de eerste plaats uitgeoefend door het lijnmanagement. Daarnaast is zowel een functionaris voor de gegevensbescherming (FG) als een security officer (SO) aangesteld. Deze twee functies hebben een toezichthoudend en adviserend karakter.

De **FG** bewaakt de naleving van de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) en vanaf mei 2018 de nieuwe Europese verordening op het gebied van gegevensbescherming (de Algemene Verordening Gegevensbescherming, AVG). Dit toezicht vloeit onder meer voort uit de Wbp (en later in 2018 de AVG) en de CBS-wet. CBS medewerkers dienen het gebruik van persoonsgegevens vooraf te melden bij de FG. Deze verricht de noodzakelijke controles en plaatst de melding in het meldingenregister van CBS.

De **security officer** adviseert het management over concrete maatregelen ter verbetering van de informatiebeveiliging en ziet erop toe dat het CBS blijvend voldoet aan de geldende wetten en regels. CBS stelt hoge interne eisen aan de kwaliteit van de informatiebeveiliging.

Op het gebied van privacybescherming en informatiebeveiliging zijn twee doelstellingen bepaald.

De eerste doelstelling is dat het CBS vanaf 2017 voldoet aan de **Baseline Informatiebeveiliging Rijksdienst (BIR)** en aan het European Statistical System (ESS) -IT security framework. Het BIR bevat alle normen van ISO 27001 en geeft aanwijzingen voor de maatregelen om aan die normen te voldoen (volgens het comply or explain principe). Het ESS-IT security framework bevat een deelverzameling van de normen van ISO 27001. Door blijvend aantoonbaar te voldoen aan ISO 27001 laat het CBS zien op het terrein van informatiebeveiliging in control te zijn.

In de tweede plaats is de ambitie uitgesproken dat CBS in het voorjaar 2018 geheel **privacy proof** is. In 2017 is hiervoor een grote stap gezet; alle statistische processen en enkele bedrijfsprocessen hebben het keurmerk 'privacy proof' ontvangen, Met ingang van 2018 zal het gehele CBS blijvend aantoonbaar privacy proof zijn. In mei 2018 gaat de nieuwe Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) in, in het Engels aangeduid als General Data Protection Regulation (GDPR). In het eerste kwartaal zullen de nodige acties worden ondernomen om aan die eisen van de AVG te voldoen die aanvullend zijn ten opzichte van de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp). Daarmee wordt gewaarborgd dat het CBS blijft voldoen aan de hoogste eisen op het gebied van privacybescherming.

De privacy normen die voortvloeien uit de AVG verwijzen voor een aanzienlijk deel naar de ISO 27001 normen. Privacy audits en audits op de informatiebeveiliging overlappen elkaar dus. Voor 2018 wordt een voorstel uitgewerkt om te komen tot een geïntegreerd proces voor de privacy proof certificering en een externe certificering op informatiebeveiliging.

Kwaliteitszorg

Om de **kwaliteit van zijn cijfers** op het juiste niveau te houden, zet het CBS het beleid voort ten aanzien van het verkleinen van meetfouten, bijstellingen en revisies. Daarbij maakt het CBS gebruik van de internationaal best aangeschreven methodologie en nieuwe technische mogelijkheden. Om de kans op fouten te minimaliseren worden handmatige bewerkingen van data zo veel mogelijk geautomatiseerd.

Het **CBS managementsysteem** is erop gericht om aan normenkaders te voldoen door middel van continu verbeteren op basis van risicoanalyse en de zogeheten Plan-Do-Check-Act cyclus met als doel continu te leren van dingen die goed gaan en te voorkomen dat fouten nogmaals worden gemaakt. Klantervaringen nemen bij de check-fase een belangrijke plaats in. Het CBS kijkt hierbij niet alleen naar de eigen processen en de eigen procesketen. De keten binnen het CBS maakt immers veelal deel uit van een langere keten die zich buiten het CBS uitstrekt. Het CBS zal verdere aandacht geven aan integratie en afstemming met de externe ketenpartners, leveranciers en afnemers. Samenwerking en integratie zullen naast kwaliteit ook efficiency opleveren.

Door de managementprincipes van Lean Six Sigma en Lean Operational Management toe te passen wordt de aandacht voor **kwaliteit en efficiency** gecombineerd. Door middel van ISO9001-certificering wordt de kwaliteit van alle primaire processen en van de secundaire processen methodologie en informatietechnologie geborgd. In de periode 2014–2018 worden de nodige voorbereidingen getroffen om in 2019 volledig ISO9001-gecertificeerd te zijn. Als onderdeel van de bij ISO horende PDCA cyclus worden interne inhoudelijke audits op processen uitgevoerd.

Ook op andere terreinen wordt de **kwaliteit van de CBS-cijfers** tegen het licht gehouden.

Voor een aantal statistiekprocessen vindt externe validatie plaats. Dit is bijvoorbeeld het geval bij het bepalen van het overheidstekort als percentage van het bruto binnenlands product. Als onderdeel van de afspraken binnen de Europese Unie in het kader van het stabiliteits- en groeipact om de stabiliteit van de Europese Monetaire Unie te handhaven, vindt een tweejaarlijkse *dialogue visit* plaats waarbij door de Europese Commissie methoden, proces, revisiebeleid, etc wordt beoordeeld. Daarnaast is er het doorlopende bruto nationaal inkomen (bni)-verificatieproces door de Europese Commissie.

Door Eurostat worden jaarlijks verschillende kwaliteitsrapportages gevraagd over Europees-verplichte statistieken. Deze kwaliteitsrapportages bevatten voor een groot aantal variabelen informatie over een uiteenlopende set van kwaliteitscriteria ten aanzien van compleetheid (relevantie), nauwkeurigheid, betrouwbaarheid, tijdigheid, toegankelijkheid, duidelijkheid en samenhang en vergelijkbaarheid. Ook bevatten de kwaliteitsrapporten een aparte sectie met informatie over revisiebeleid, metadata, publicatie van methoden en bronnen, en de lengte en samenstelling van de tijdreeksen.

4.3 Prestatie-indicatoren

De prestatie-indicatoren van CBS hebben een functie als (extern) verantwoordingsinstrument en als (intern) sturingshulpmiddel. Alle indicatoren samen geven een beeld van de prestaties van CBS, zowel op het gebied van de kerntaken als op dat van de bedrijfsvoering. De indicatoren zijn te onderscheiden naar verschillende (deel)terreinen, zoals statistiek (kwaliteit, gebruik van output, vernieuwing, klanttevredenheid), bedrijfsvoering (personeel, financiën) en enquêtedruk. In **bijlage A** van dit jaarplan zijn de prestatie-indicatoren opgenomen voor de externe verantwoording.

Een van de prestatie-indicatoren betreft de **administratieve lastendruk** ofwel de enquêtedruk. Voor het produceren van betrouwbare en samenhangende statistische informatie haalt het CBS de benodigde basisgegevens zoveel mogelijk uit bestaande registraties. Deze registraties zijn echter niet altijd toereikend, waardoor (aanvullende) uitvraag bij bedrijven noodzakelijk blijft. Het CBS verzamelt de gegevens op zo'n manier dat de administratieve lasten voor ondernemingen en instellingen zo laag mogelijk zijn. De afgelopen jaren heeft het CBS veel gedaan en bereikt op het gebied van reductie van administratieve lastendruk en de bodem in deze reductie is nagenoeg in zicht, ook om de kwaliteit van de statistieken te blijven garanderen. Met betrekking tot de administratieve lastendruk zijn er drie hoofdthema's voor de komende periode:

- 1) Verder verbeteren van de communicatie en het intensiveren van de doelgroepgerichte benadering inclusief het aangaan van de dialoog met bedrijven, onder andere door hen meer te informeren over actuele en voor hen relevante output aan bedrijven, ter vergroting van het beleefde nut van het CBS voor de bedrijven.
- 2) Aandacht voor de efficiëntere uitvraag en overall lagere administratieve lastendruk voor BV-Nederland, dit kan een breder domein omvatten dan alleen de CBS uitvraag. Dit wordt opgepakt in trajecten ter verdere verbetering van uitvragen in samenwerking met (vertegenwoordigers van) be-

drijven, ter vervanging van uitvragen door secundaire data en ter ontwikkeling van hulpmiddelen voor vernieuwingen. Het eerder beschreven Center for Big Data Statistics draagt ook bij aan het onderzoek naar innovatieve mogelijkheden om de lastendruk op termijn wellicht verder te verlagen.

3) Monitoring en methodologische detailanalyses van de uitvraag vanuit het CBS bij bedrijven.

Een andere prestatie-indicator betreft de **bijstellingen van de economische groeicijfers**. In 2017 is een programma gestart dat zich richt op het verkleinen van de kwartaalbijstellingen van de economische groei tussen de eerste flashraming die na 45 dagen na afloop van het verslagkwartaal wordt gepubliceerd en de uiteindelijke finale kwartaalraming die na twee en half jaar wordt gepubliceerd. In 2017 is een decompositieanalyse uitgevoerd waarbij inzichtelijk is gemaakt bij welke ramingsonderdelen de bijstellingen optreden en met welke omvang. Op basis van deze studie zijn een aantal deelprojecten geformuleerd waarbij wordt gekeken naar de achterliggende oorzaken van de bijstellingen en naar de verbetering van de processen en methoden die doorgevoerd kunnen worden om de potentiële bijstellingen te verkleinen. De uitvoering van het programma wordt voortgezet in 2018.

4.4 Risicobeheer

In het kader van risicomanagement worden de risico's van CBS continu tegen het licht gehouden. Hierbij wordt in het bijzonder gekeken naar de relatie tussen deze risico's en de doelen uit het Strategisch Meerjarenprogramma. Maar ook naar risico's in relatie tot de bedrijfsdoelstellingen, die in het kader van ISO worden benoemd en waarbij beheersmaatregelen worden geïmplementeerd om risico's uit te sluiten of te minimaliseren.

Financiële risico's

In de CBS-begroting van 2018 wordt verondersteld dat nieuwe cao-loonstijgingen en pensioenpremiestijgingen in 2018 e.v. volledig worden gecompenseerd door het ministerie van EZK. Indien er niet wordt gecompenseerd, leidt dit tot extra tekorten.

IT

De krappe financiering betekent dat er weinig ruimte is voor de noodzakelijke aanpassing van het IT-landschap om continuïteits- en kwaliteitsrisico's te voorkomen. Om binnen de financiële kaders te blijven, worden noodzakelijkerwijs belangrijke investeringen op dit gebied vooruit geschoven.

Kennisuitstroom

Het opvangen van kennis door uitstroom van personeel als gevolg van het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd is een belangrijk aandachtspunt binnen CBS. Een van de thema's van het personeelsbeleid is ook voor 2018 is dan ook recruitment en employer branding.

5 Begroting 2018

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de gebudgetteerde kosten en wordt een toelichting gegeven op de belangrijkste ontwikkelingen hierin.

Bedragen in duizenden euro's	Begroting 2018	Prognose 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Omzet EZK	143.193	151.063	143.757	153.181
Betaald werk in opdracht	33.107	33.270	31.991	29.528
Gefinancierde niet-verplichte statistieken	5.002	5.406	5.246	0
TOTAAL BEDRIJFSOPBRENGSTEN	181.302	189.739	180.994	182.709
Personele lasten	138.685	141.481	135.810	138.506
Extern personeel	7.256	7.506	9.422	9.607
Huisvesting	12.345	12.719	12.910	12.619
Bureaunkosten	4.667	4.744	5.118	4.774
Automatiseringskosten	7.360	7.414	7.279	7.031
Totaal reis- en verblijfskosten	3.714	3.742	3.849	3.909
Totaal advieskosten	1.733	1.706	1.644	1.954
Overige bedrijfslasten	3.043	2.985	2.936	3.345
Afschrijvingen	5.532	5.950	6.039	5.964
BEDRIJFSLASTEN	184.335	188.247	185.007	187.709
Rente	0	0	10	5
Resultaat voor mutatie voorzieningen	-3.033	1.492	-4.003	-4.995
WW-voorzieningen/kosten boventalligheid	-1.500	-2.500	-2.500	-3.922
TOTAAL RESULTAAT	-4.533	-1.008	-6.503	-8.917
EIGEN VERMOGEN	-4.509	24	-5.471	1.032

OPBRENGSTEN

Omzet Ministerie EZK

Onder de omzet EZK zijn de in 2018 te ontvangen gelden ten behoeve van de uitvoering van het werkprogramma opgenomen. Hierin zijn de totale taakstelling Rutte (totaal € 37,2 miljoen), de taakstelling naar aanleiding van het Lenteakkoord (€ 4,4 miljoen) en de taakstelling Rutte II (programma: € 7 miljoen, extra efficiency: € 1,9 miljoen) verwerkt.

Bedragen in duizenden euro's	Begroting 2018	Prognose 2017
Begrotingsbrief EZK juli 2017	139.193	144.663
Bijdrage restant taakstelling Rutte II	4.000	2.000
Reeds ontvangen van EZ maar nog uit te voeren werkzaamheden ABR	0	400
Bijdrage reorganisatie 2000		2.500
Eenmalige compensatie cao loonstijging	0	1.500
TOTAAL OPBRENGST EZ	143.193	151.063

Betaald werk in opdracht

Hieronder vallen alle extern gefinancierde opdrachten, opbrengsten uit hoofde van het beschikbaar stellen van data, projecten Eurostat en opbrengsten uit verkochte licenties Blaise.

Gefinancierde niet-verplichte statistieken

Dit betreffen de niet-verplichte statistieken die voorheen uit het vaste budget van EZK werden gefinancierd en met ingang van 2017 rechtstreeks door de gebruikende departementen worden betaald.

BEDRIJFSLASTEN

Personele kosten (€ 138,7 miljoen)

De personele kosten zijn gebaseerd op de verwachte loonkosten voor 2018, rekening houdend met de formatie per 1 januari 2018 + tijdelijke extra capaciteit voor betaald werk + tijdelijke extra capaciteit voor medegefinancierde niet-verplichte statistieken + extra capaciteit voor EU werkzaamheden. In de loonkosten zijn de gevolgen van de in 2017 gestegen pensioenpremies doorgerekend en de extra loonkosten (1,4%) als gevolg van de onlangs afgesloten CAO. De personele kosten dalen per saldo met ca. € 3 miljoen ten opzichte van de prognose 2017 als gevolg van verdere efficiency

Extern personeel (€ 7,3 miljoen)

In de begroting is rekening gehouden met inhuur voor projecten (procesvernieuwing, efficiencyprojecten en IT-projecten) (€ 3,5 miljoen), inhuur ten behoeve van betaald werk (€ 1,8 miljoen en inhuur op vacatures (€ 2 miljoen).

Materiële kosten

Huisvesting (€ 12,3 miljoen)

De huisvestingskosten van de locaties Den Haag en Heerlen zijn gedaald ten opzichte van de begroting 2017 met name door de afstoting van een gebouwdeel medio 2018 in Den Haag. Anderzijds stijgen de huisvestingskosten door indexering van de huur.

Bureaustkosten (€ 4,7 miljoen)

De bureaunkosten hebben betrekking op telecommunicatie, porti, uitbesteed drukwerk voor publicatie en kosten bibliotheek. De kosten zijn gedaald ten opzichte van voorgaand jaar door de overgang op 72-uurs postbezorging (ipv 48-uurs).

Automatiseringskosten (€ 7,4 miljoen)

Dit betreffen kosten voor uitbesteed beheer, onderhoud hardware en licenties. De kosten zijn in lijn met voorgaand jaar.

Reis- en verblijfskosten (€ 3,7 miljoen)

De reis- en verblijfskosten bestaan uit het woon-werkverkeer en de kosten voor dienstreizen. De kosten zijn in lijn met voorgaand jaar.

Advieskosten (€ 1,7 miljoen)

De advieskosten bestaan onder andere uit juridisch advies, fiscaal advies, kosten voor uitbesteden van de salarisadministratie, jaarlijkse accountantskosten, kosten samenwerking met universiteiten en IT-advies. De kosten zijn in lijn met voorgaand jaar.

Overige materiële kosten (€ 3,0 miljoen)

De overige kosten bestaan uit projectgebonden kosten, kosten voor inkoop statistisch grondmateriaal, huur zalen en kunst. De kosten zijn in lijn met voorgaand jaar.

Afschrijvingskosten (€ 5,5 miljoen)

De afschrijvingskosten bestaan met name uit afschrijvingen op cascomodificaties en meubilair (€ 3 miljoen), en afschrijvingen op IT-middelen (€ 2,5 miljoen). De afschrijvingskosten zijn gedaald doordat een deel van de cascomodificaties medio 2018 zijn afgeschreven.

Kosten boventalligheid/WW-voorzieningen (€ 1,5 miljoen)

Als gevolg van de taakstellingen worden additionele transitiekosten en sociale kosten (totaal € 1,5 miljoen) verwacht als gevolg van boventalligheid.

Financieel meerjarenbeeld

Medio juli 2017 is duidelijkheid gekomen over de Rutte II taakstelling. Ter versterking van het eigen vermogen van het CBS heeft het CBS in 2017 een additionele bijdrage van € 12 miljoen ontvangen. Deze bijdrage van € 12 miljoen is gerelateerd aan het restant van de taakstelling Rutte II, te weten € 4 miljoen in 2016, € 2 miljoen in 2017, € 4 miljoen in 2018 en € 2 miljoen in 2019. Na 2019 dient het CBS het restant van de taakstelling Rutte II zelf op te vangen binnen de begroting. Daarnaast wordt van 2021 tot en met 2026 de EZK-bijdrage aan het CBS tijdelijk voor de duur van 6 jaar met € 2 miljoen verlaagd. In het nieuwe Regeerakkoord is geen nieuwe taakstelling aan ZBO's opgelegd.

In de volgende staat is het financieel meerjarenbeeld qua resultaat, eigen vermogen en stand van de liquide middelen weergegeven.

Eigen vermogen x 1 mln	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Eigen vermogen per 1-1	9,9	1,0	0,0	-4,5	-4,3	-3,1	-1,9	-0,7
Resultaat boekjaar	-8,9	-1,0	-4,5	0,2	1,2	1,2	1,2	1,2
Eigen vermogen per 31-12	1,0	0,0	-4,5	-4,3	-3,1	-1,9	-0,7	0,5

Verloop liquide middelen x 1 mln	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand per 1-1	17,0	12,7	14,1	7,3	2,2	2,9	3,6	5,3
Mutatie boekjaar	-4,3	1,4	-6,8	-5,1	0,7	0,7	1,7	1,7
Stand per 31-12	12,7	14,1	7,3	2,2	2,9	3,6	5,3	7,0

Het CBS heeft schriftelijk toestemming gekregen van het ministerie van EZK om in de komende jaren een licht negatief eigen vermogen te begroten, tot maximaal circa € 5 miljoen. Na 2018 worden weer positieve resultaten verwacht. Het eigen vermogen zal naar verwachting aan het einde van de nieuwe MJP-periode 2019-2023 weer positief zijn. Ondanks het verwachte negatieve eigen vermogen zal de liquiditeit op basis van de huidige inschattingen naar verwachting positief blijven. Aanvullend heeft CBS nog een extra kredietfaciliteit van € 10 miljoen.

Risicoparagraaf

Deze begroting bevat de volgende financiële risico's

- 1) In de begroting wordt verondersteld dat cao-loonstijgingen en pensioenpremiestijgingen in 2018 e.v. volledig worden gecompenseerd door EZK. Indien er niet of onvoldoende wordt gecompenseerd, leidt dit tot extra tekorten.
- 2) De krappe financiering betekent dat er weinig ruimte is voor de noodzakelijke aanpassing van het ICT-landschap om continuïteits- en kwaliteitsrisico's te voorkomen. Om binnen de financiële kaders te blijven, worden noodzakelijkerwijs belangrijke investeringen op dit gebied vooruitgeschoven.
- 3) Het CBS is nog in gesprek met de verhuurder over de compensatie van de btw-schade (totaal € 1 miljoen) naar aanleiding van de huurverlenging in 2013 en 2015. Dit zou in het worst case scenario nog tot een extra kostenpost kunnen leiden.

6 Raad van advies

Met ingang van 1 januari 2017 is een wetwijziging van kracht waarmee de Centrale Commissie voor de Statistiek (CCS) is opgeheven als zelfstandig bestuursorgaan en een raad van advies is opgericht. Deze raad van advies heeft onder andere tot taak de directeur-generaal desgevraagd of uit eigen beweging te adviseren over de uitvoering van de taken en bevoegdheden van de directeur-generaal. De raad van advies adviseert de directeur-generaal in ieder geval over:

- Het meerjarenprogramma en het werkprogramma van het CBS;
- De wijze waarop de nauwkeurigheid en de volledigheid van de van overheidswege openbaar te maken statistieken kunnen worden bevorderd zodat deze voorzien in de behoeften van praktijk, beleid en wetenschap;
- De bedrijfsvoering van het CBS en een efficiënte besteding van middelen.

Wanneer de positie van directeur-generaal vacant komt, stelt de raad van advies een profielschets op, selecteert de raad van advies kandidaten op basis van een procedure die transparant is en uitsluitend gebaseerd op professionele criteria, en doet de raad van advies aan de minister een aanbeveling.

De raad van advies kan met het oog op het voorbereiden van een advies uit zijn midden commissies vormen, waarvan ook anderen dan leden van de raad van advies deel uit kunnen maken. Adviezen worden door de raad van advies vastgesteld. De adviescommissies worden voorgezeten door een lid van de raad van advies. De raad van advies stelt in elk geval de volgende adviescommissies in:

- een audit comité dat de adviezen aan de directeur-generaal voorbereidt over de bedrijfsvoering, inclusief de financiële verslaglegging en het risicomangementbeleid;
- een commissie ICT die de adviezen aan de directeur-generaal voorbereidt over de strategie, het beleid en de implementatie daarvan op het gebied van informatiebescherming en ICT;
- een programmaraad die de adviezen aan de directeur-generaal voorbereidt op het gebied van het meerjarenprogramma, het werkprogramma en het bevorderen van de nauwkeurigheid en volledigheid van de statistiekvoorziening.

Samenstelling

De samenstelling van de raad van advies is eind 2017:

Mw. mr. I. (Inge) Brakman (voorzitter raad van advies)

J. (Johan) van Hall RA RE (plaatsvervangend voorzitter raad van advies , voorzitter commissie ICT)

Drs. C.C.M. Vendrik (voorzitter programmaraad)

Prof. dr. mr. F. (Frans) van der Wel RA (voorzitter audit comité)

Mw. drs. C.M. (Corien) Wortmann-Kool

Per 1 januari 2018 eindigt de wettelijke zittingstermijn van mevrouw Brakman. Zij wordt opgevolgd door dr. G. (Gerrit) Zalm als voorzitter van de raad van advies.

Leden van het audit comité zijn

Prof. dr. mr. F. (Frans) van der Wel RA (voorzitter)

mw. mr. C.M. (Charlotte) Insinger MBA

drs. P.J.C.M. (Peter) van den Berg.

De commissie ICT wordt gevormd door

J. (Johan) van Hall RA RE (voorzitter)
mw. dr. C.M. (Tini) Hooymans
ir. F.K. (Karel) van Lambalgen
mw. prof. dr. B. (Bibi) van den Berg.

De programmaraad bestaat uit

drs. C.C.M. (Kees) Vendrik (voorzitter)
prof. dr. S. (Steven) Brakman.

Advies jaarplan en begroting

De raad van advies heeft positief geadviseerd over het jaarplan 2018 en de begroting 2018. De adviezen zijn voorbereid door het audit comité, de programmaraad en de commissie ICT.

Bijlage A: Prestatie-indicatoren

Prestatie-indicator	Omschrijving	Streefwaarde 2018
1a. Realisatie publicatiekalender: persberichten	Percentage op de geplande datum gepubliceerde persberichten.	90 procent van de geplande persberichten moet op de geplande publicatiedatum zijn gehaald.
1b. Realisatie publicatiekalender: verplichte EU-leveringen	Percentage op de geplande datum gerealiseerde leveringen aan Eurostat.	90 procent van de dataleveringen aan Eurostat moet op of voor de geplande datum hebben plaatsgevonden.
2. Aantal formele correcties op publicaties	Aantal persberichten dat met een (nieuw) persbericht wordt gecorrigeerd.	Maximaal 3 persberichten per jaar.
3.1. Afwijking voorlopige en definitieve cijfers - economische groei	Het aantal keer dat de definitieve kwartaalcijfers voor de economische groei van een jaar meer dan 0,75 procentpunt afwijken van de flash-ramingen voor de kwartalen van dat jaar.	Voor minimaal drie kwartalen van een jaar moet de afwijking kleiner zijn dan 0,75 procentpunt.
3.2. Afwijking voorlopige en definitieve cijfers - internationale handel	Het aantal afwijkingen van meer dan 4 procent tussen de voorlopige en definitieve cijfers van de onderdelen van de 6-wekenversie van de maandcijfers van de internationale handel.	Minimaal 80 procent van de verschillen moeten minder dan 4 procent bedragen.
3.3. Afwijking voorlopige en definitieve cijfers - bevolkingsgroei	Deelindicator jaarcijfer: de absolute afwijking van de som van de voorlopige maandcijfers van de bevolkingsgroei met het definitieve jaarcijfer. Deelindicator maandcijfers: het aantal keren dat de definitieve cijfers van de bevolkingsgroei voor de maanden van het voorafgaande kalenderjaar meer dan 4 duizend afwijken van de voorlopige cijfers.	Gecumuleerd over de 12 maanden mag de afwijking niet groter zijn dan 16 duizend. Voor minimaal 8 van de 12 maanden moet de afwijking van het maandcijfer kleiner zijn dan 4 duizend.
4. Reductie enquête-druk	Uitkomst van de jaarlijkse administratieve lasten zoals gemeten door de 'enquête-drukmeter' (EDM)	De administratieve last door enquêtedruk voor het bedrijfsleven mag in 2018 niet meer bedragen dan de lastendruk in 2017.

Bijlage B: Gebruikersraden

Om de hoofddirecteuren van het CBS te adviseren over een thematisch terrein of onderwerp zijn diverse raden ingesteld. De voorzitters van deze raden vergaderen jaarlijks met de Directeur-Generaal.

Primo 2018 zijn de voorzitters van deze raden:

M.A. (Michaël) van Straalen - Berichtgeversraad

drs. E.E. (Eduard) van de Lustgraaf – Gebruikersraad bedrijfseconomische statistieken

prof. dr. ir. I (Ionica) Smeets - Communicatieraad

drs. H.M.M. (Pim) Claassen - Gebruikersraad macro-economische statistieken

prof. dr. P.G.M. (Peter) van der Heijden - Methodology Advisory Board

dr. I.A.L. (Ineke) Stoop - Gebruikersraad Microdata

prof. dr. H.B. (Han) Entzinger - Gebruikersraad sociale statistieken

prof. dr. P.J. (Peter) Boelhouwer - Gebruikersraad statistieken van de leefomgeving

Bijlage C: Organisatie per 1 januari 2018

Directeur-Generaal

Dr. T.B.P.M. (Tjark) Tjin-A-Tsoi

plv Directeur-Generaal

Dr. A.H. (Bert) Kroese

Centrale Beleids- en managementondersteuning

vacant

Chief Information Office

M. (Matjaz) Jug

Blaise

Drs. H.J.A. (Harry) Wijnhoven (wnd.)

CBS Communicatie en Nieuws

Drs. M.P.M. (Mike) Ackermans

T.J.M. Ruigrok (plv.)

Hoofddirectie Bedrijfsvoering, IT en Methodologie

Drs. W. (Wim) van Nunspeet

Drs. M. (Marijke) Renaud (plv.)

Hoofddirectie Dataverzameling

Dr. A. (Astrid) Boeijen

Ir. J.H. (Jeroen) van Velzen (plv.)

Hoofddirectie Economie, bedrijven en nationale rekeningen

Drs. J.C.M. (Hanneke) Imbens

Drs. H.J.C.M. (Hank) Hermans (plv.)

Hoofddirectie Sociaal-economische en ruimtelijke statistieken

Dr. H. (Huib) van de Stadt

Drs. M.J.M. (Marleen) Verbruggen (plv.)

Bijlage D: Wegwijzer

CBS verzamelt gegevens bij personen, bedrijven en instellingen. CBS stelt de uitkomsten van de onderzoeken zo snel mogelijk op verschillende manieren voor iedereen beschikbaar.

CBS-website (www.cbs.nl)

De huidige CBS-website geeft toegang tot resultaten van CBS-onderzoeken en biedt themagerichte informatie over kerncijfers van Nederland. Alle uitgebrachte publicaties staan overzichtelijk gerangschikt op de website en de gedetailleerde cijfers zijn te raadplegen via de gratis databank StatLine. Op de website staan ook een actuele publicatiekalender en een productencatalogus.

Daarnaast biedt het CBS nog vier doelgroepenwebsites aan. Kijk hiervoor op:

- <http://www.werkenbijhetcbs.nl>;
- www.cbsinuwbuurt.nl;
- www.cbsvooruwbedrijf.nl;
- www.cbs.nl/cbsindeklas.

Naast de website verspreidt het CBS zijn output ook via

- YouTube (<http://www.youtube.com/statistiekpbs>);
- Twitter (<http://www.twitter.com/statistiekpbs>);
- Facebook (facebook.com/statistiekpbs).
- Instagram (www.instagram.com/statistiekpbs)

Open data

Sinds 2014 biedt het CBS alle tabellen in StatLine als open data aan in de vorm van datasets (http://opendata.cbs.nl/dataportaal/portal.html#_la=nl). Ook is een webapplicatie ontwikkeld die gebruik maakt van Open data en die alle tabellen uit StatLine in grafiek- of kaartvorm laat zien (<http://opendata.cbs.nl/dataportaal/index.html>). De webapplicatie is geoptimaliseerd voor tablets.

Corporate nieuws

Sinds 2015 bestaat de webapp CBS Corporate nieuws (<https://corporate.cbs.nl>). Deze webapp bevat actuele artikelen over onder andere nieuwe dienstverlening, nieuwe producten, internationale ontwikkelingen en evenementen van het CBS. Het is de digitale opvolger van het papieren CBS-relatiemagazine en bestemd voor de externe relaties van het CBS. Deze webapp is speciaal ontwikkeld voor gebruik op tablet, smartphone en desktop. De artikelen zijn makkelijk te filteren en kunnen eenvoudig gedeeld worden via Facebook, Twitter en LinkedIn.

Innovatieportaal

Op het innovatieportaal (<https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/innovatie>) presenteert het CBS zijn diensten en producten in ontwikkeling op het gebied van innovatie.

Verkoop van CBS-producten

CBS-producten kunt u bestellen via de afdeling Klantenservice van CBS, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen, telefoon (088) 570 70 70, e-mail: verkoop@cbs.nl.

Infoservice

Het centrale informatiepunt voor algemene vragen over het CBS en zijn producten is te bereiken via telefoon (088) 570 70 70 en infoservice@cbs.nl.

European Statistical Data Support

Statistische informatie over Europa afkomstig van Eurostat is telefonisch op te vragen via (088) 570 70 70 (keuze toets 5) of door middel infoservice@cbs.nl.

CBS Contact Center

Het centrale informatiepunt voor bedrijven, instellingen en personen bij vragen over CBS-vragenlijsten of ander enquêtemateriaal is te bereiken via telefoon (045) 570 64 00, e-mail: contact-center@cbs.nl of via het contactformulier op de CBS-website: www.cbs.nl/contactcenter.

Persdienst

Het centrale informatiepunt voor de media is te bereiken via telefoon (070) 337 44 44 of e-mail: persdienst@cbs.nl. Meer informatie staat op de CBS-website: www.cbs.nl/nl-nl/over-ons/contact/pers.

Centrum voor Beleidsstatistiek

Het Centrum voor Beleidsstatistiek biedt verschillende diensten aan:

- Het verrichten van maatwerk onderzoek op beschikbare brongegevens
- Het adviseren van klanten zoals departementen en planbureaus, grote gemeenten en andere overheidsinstellingen bij het vinden, het gebruik en het opstellen van de benodigde informatie voor beleidsvoorbereiding en de evaluatie daarvan
- Het toegankelijk maken van microdatabestanden waarmee onderzoekers die door de DG gemachtigd zijn onder strikte beveiligingsvoorwaarden zelf de gewenste analyses kunnen uitvoeren op deze microdatabestanden. Zie voor de catalogus <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/maatwerk-en-microdata/microdata-zelf-onderzoek-doen/catalogus-microdata>

Aan de diensten van het Centrum voor Beleidsstatistiek zijn kosten verbonden. Nadere informatie is verkrijgbaar via telefoon (088) 570 70 70, via <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/maatwerk-en-microdata> of e-mail: maatwerk@cbs.nl of microdata@cbs.nl

Colofon

Centraal Bureau voor de Statistiek

Den Haag

Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag

Postbus 24500, 2490 HA Den Haag

Telefoon (070) 337 38 00

Heerlen

CBS-weg 11, 6412 EX Heerlen

Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen

Telefoon (045) 570 60 00

Bonaire

Blv. Gobernador N, Debrot 67

Unit 203, Kralendijk, Bonaire

Telefoon (00599) 717 86 76

Website

www.cbs.nl

Infoservice

Telefoon (088) 570 70 70

E-mail: infoservice@cbs.nl

Fax: (070) 370 59 94

Uitgave

Centraal Bureau voor de Statistiek
